

TÜRK DİLİ-1

TUR201U

KISA ÖZET

1.ÜNİTE Dil ve Kültür

GİRİŞ

Dil gibi insana özgü bir sistemin, konuşurların veya dili öğrenmek isteyenlerin ilgi alanına girmesi anlaşılabilir olmakla birlikte, dil bilimsel sorunlarla ilgili amatör açıklamalar ve çalışmalar popüler bakımdan bazen ikna edici olabilen ancak gerçeklerle örtüşmeyen yaygın yanlışlara yol açabilir. Bizim ürettiğimiz, her an birlikte olduğumuz, başkalarıyla paylaştığımız, içselleştirdiğimiz doğal dil sisteminin yapı ve işleyişi hakkında çok şey bildiğimizi düşünmek büyük bir yanılgıdır.

Ölçünleştirme (standartlaştırma): Bir dil topluğunda söyleyiş, yazım ve söz varlığı vb. belirli alanlarda ortak ve resmî kabulün sağlanmasıdır.

Ölçünlü dil (standart/ölçünlü değişke): Devlet yönetimi, eğitim, ekonomi vb. bütün alanlarda kullanılan, yasal, kurumsal, toplumsal desteği, edebî geleneği, ortak yazım sistemi, genel kabul gören sözlüğü, yazım kılavuzu, ortak söyleyiş sistemi vb. bulunan dil veya değişke.

DİL

Dilin Tanımı

'Dil nedir?' sorusunun tek bir cevabı yoktur ancak iletilmek istenen duygu ve düşünceler, verilmek istenen iletiler (mesaj) konuşurun beyni tarafından yönetilen bir dizi zihni, anatomik, fizyolojik işlemlerle fiziksel niceliklere dönüştürülen ses dalgalarına aktarılır. Söz dizimsel boyutta ileti taşıyan ses dalgaları dinleyicinin kulağı tarafından algılanarak elekt-ro kimyasal yollarla beyin kabuğunun (korteks) ilgili merkezine aktarılır ve bu merkezde çözümlenerek anlamlandırılır.

Bilimsel Bakımdan Dilin Özellikleri

Yukarıdaki tanımlar bir arada değerlendirildiğinde dilin nitelikleri ile ilgili olarak öncelik sıralaması bulunmaksızın bazı hususların altını çizebiliriz:

Dil, bir sistemdir: Dil konuşma ve dinleme işlevlerini gerçekleştirmek üzere birbirle-riyle bağlantılı ses, biçim, söz dizimi, anlam vb. alt sistemlerin oluşturduğu, üzerinde in-celeme yapılabilen bir bütündür.

Dilde nedensizlik ilkesi esastır: Anlam bakımından, doğadaki ağaç, **gönderge**; "a.ğ.a.ç." sözcüğü, **gösteren**; gösterenin zihinde uyandırdığı kavram; bunların tümü de **göstergedir**. Bütün dillerde gösterge nedensizlik ilkesine dayalıdır. Ağaç sözcüğü ile doğadaki ağaç arasında hiçbir nedensellik ilişkisi yoktur.

Dil, toplumsal katmanlara göre değişir: Dil, klasik terminolojideki ifadesiyle ağız, şive, lehçe gibi 'değişke'lerden oluşur. Bu değişkelerden biri ön plana çıkarak yazı dili hâline gelir. Diğer

değişkeler de konuşuldukları coğrafyaların ya da toplulukların iletişim aracı ve kimliklerinin simgesi olma işlevi kazanır.

Ana dili, öğrenilen değil; edinilen ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir sistemdir: Henüz gelişme sürecinde olan, fizyolojik bakımdan normal, bir yasını doldurmamış bebeğin dille ilgili ilk tepkileri vermesi, dört beş yaşında bir çocuğun eğitim almaksızın günlük dile ilişkin cümleleri anlayabilmesi ve üretebilmesi ancak insana özgü, bilinçaltındaki bir **dil edinim aygıtı** ile mümkündür.

Diller arasında benzerlikler ve ortaklıklar olabilir: Diller arasındaki benzerlik ve ortaklıklar aynı genetik kaynaktan gelişmenin, temas sonucu yapılan kopyaların ürünü veya rastlantısal olabilir. Örneğin Türkçedeki 'erkek kardeş' anlamındaki birader sözcüğünün Bosnakça brati, Farsça berâder ve İngilizce brother sözcükleriyle sesçe yakın ve anlamca aynı olmasının nedeni de Türkçenin bu sözcüğü Bosnakça ve İngilizce ile birlikte Hint- Avrupa dilleri ailesinde yer alan Farsçadan **kopyalamasıdır**.

Dillerin Doğusu ile İlgili Kuramlar

Tarih öncesi dönem, yaklaşık beş bin yıl önce Sümerlerin çivi yazısını icadıyla sona ermiş ve Eski Çağ başlamıştır. İnsanlığın yeryüzünde görünüşünün ise en az bir milyon yıl öncesine uzandığı varsayılmaktadır. Bilişim en eski yazılı belge, Irak'ta eski bir Sümer kenti olan Kis'te bulunan MÖ 3500 civarında, kireç taşı üzerine bir tür resim yazısı (piktogram) esasına dayalı çivi yazısının ilk örneğiyle yazılmış Sümerce Kiş tabletidir.

Dil Türleri

Dilleri tarihî, coğrafi, dil bilimsel, toplumsal, toplum dil bilimsel, siyasal, işlevsel vb. çok farklı ölçütlere göre sınıflandırabiliriz. Aşağıda bu ölçütlerden bazıları kullanılarak dil türleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Ana Dil

Ana dil, ata dil olarak da bilinen ve bir dilin veya dil ailesinin tarihî gelişim sürecinde kuramsal olarak var olduğu düşünülen en eski seklidir. Örneğin, bütün Türk yazı dilleri veya lehçeleri kuramsal İlk Türkçe (IT), (Milada kadar) ve Ana Türkçe (AT) (Milat-MS 5. yüzyıl) dönemlerinden gelişmiştir. İlk Türkçe, bütün Türk dillerinin 'ana'sıdır. İlk Türkçe döneminde aileden ilk ayrılan üye Ana Bulgarcadır (Eski Çuvaş Türkçesi). Ana Türkçe ise modern Çuvaşça dışında bütün Türk dillerinin anasıdır.

Ölçünlü Dil

Devlet; çok sayıda sözlü dilin yarattığı karmaşada hükmetme, denetleme ve icra gücünün aracı olacak, aynı zamanda egemenliğini simgeleyecek çatı görevinde bir üst dile ihtiyaç duyar. Genel olarak yazı dili, edebî dil vb. şekilde adlandırılan bu üst dile ölçünlü dil adı verilir. Ölçünlü dil, bir bakımdan aynı dilin çatısı altındaki değişkelerin ortak dili, **lingua francasıdır**.

Yazı Dili ve Sözlü Dil

Dil değişiklerinden yalnızca biri olan **yazı dili**, halk arasında ve öğretim süreçlerinde 'en iyi', 'en doğru' ve 'en güzel' olarak nitelenen dildir. Bölgesel ve sözlü dilin bir tür karşıtı olan yazı dili, genellikle aynı zamanda ölçünlü dildir. Sözlü ve karşılıklı iletişimde ses tonu, jestler ve mimikler, yüz ifadesi, vücut durusu vb. dil dışı öğelerin de önemli rolü vardır.

Argo ve Jargon

TDK'nin Türkçe sözlüğünde (www.tdk.gov.tr) **argo** bir dil türü olarak değil '1. Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim, 2. mecaz. Serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim' sözleriyle sözlüksel bir birim olarak açıklanmaktadır. Argonun prestiji ölçünlü dile göre çok düşüktür, denilebilir.

Kutsal Diller

Dil bilimsel bakımdan dillere kutsallık atfedilmez, ancak kimi dinlerin öğretilerinin vaaz edildiği diller o dinlerin inanırları tarafından kutsal olarak kabul edilir. Örneğin Yahudilik için Klasik İbranice, Hinduizm için Sanskrit, Budizm için Prakrit (Pali), İslam dünyası için Klasik Arapça kutsal dillerdir.

Siyasal ve Etnik Bakımdan Dil Türleri

Her ülkenin **bölgeler üstü ölçünlü dilin** hâkimiyetini tesis ve idame eden, siyasi sınırlar içindeki yerel dillerin, toplumsal ve bölgesel değişiklerin kamu alanındaki kullanım süreçlerini düzenleyen açık ya da kapalı dil politikaları vardır. Bu politikalar tek dillilik, eşit çok dillilik, ulusal/bölgesel dil sistemleri olmak üzere üçe ayrılabilir. Tek dillilik için Almanya, Fransa ve Türkiye, eşit çok dillilik için Belçika ve ulusal/bölgesel dil sistemleri için Hindistan örnek gösterilebilir.

Devlet Dili

Devlet dili, gerek ana dili konuşurları gerekse diğer dillerin konuşurları tarafından devlet yönetiminde ve kamu alanında yasal ve zorunlu olarak kullanılması gereken dil veya dillerdir.

Resmî Dil

Resmî dil, bir ülkenin tamamında veya bir bölgesinde yönetim dili olarak kullanılan ve yasal statüsü bulunan dildir. Örneğin devlet dili İspanyolca bütün İspanya'da geçerli resmî dildir. Baskça ve Katalanca ise konuşuldukları özerk bölgelerde İspanyolcanın ardından ikinci resmî dillerdir. Kimi ülkelerin anayasalarında ülkenin resmî dili/dilleri bildirilmişken ABD, İsveç, Almanya vb. kimi ülkelerde ise böyle bir kayıt yoktur.

Yerli Azınlık Dili

Aynı siyasi veya ulusal çevrede, genellikle belirli bir bölgede tarihin eski dönemlerinden bu yana yasayan ve çoğunluğun dilinden farklı bir dili kullanan topluluğun dilini yerli azınlık dili

olarak nitelendirebiliriz. Devletin resmî dilinden farklı diller olarak da adlandırılabilir. Örneğin Bulgaristan, Yunanistan vd. Balkan ülkelerindeki Türk dilli azınlıklar tarafından konuşulan Rumeli Türkçesi, Kırım Tatarcası, Gagauzca yerli azınlık dilleridir.

Göçmen Azınlık Dili

Çeşitli nedenlerle yerli coğrafyalarını terk ederek baska ülkelere göç eden ve buldukları siyasal coğrafyadaki resmî dilden veya çoğunluğun dilinden farklı bir dili konuşan göçmen toplulukların dilidir. AB ülkelerinde Avrupa'daki göçmen Türk azınlıklarının konuştuğu Türkçenin hiçbir resmî statüsü yoktur.

Dillerin Sınıflandırılması

Dünya dilleri bir yandan evrensel özellikler sergilerken bir yandan ortak veya yakın özellikler gösterebilir. Dillerin sayısı, yaşları, farklılıkları ve yakınlıkları, tek veya çok kaynak-tan gelişip gelişmedikleri, gelişim süreçleri vb. hususların araştırılması için sınıflandırmaya ihtiyaç vardır. Dillerin sınıflandırılma ölçütleri tarihsel gelişimlerini veya dilleri arasındaki ilişkilere dayalıdır. Dillerin sınıflandırılmasında farklı sınıflandırmalar yapılmakla birlikte en temel yöntemler köken sınıflandırması ve yapı bakımından sınıflandırmadır.

Köken Bakımından Dünya Dilleri

Köken bakımından sınıflandırma çeşitli dillerin ortak bir ana/ata dilden türediği esasına dayanır. Köken bakımından akraba olan diller rastlantısal benzerliklerin dışında, temel sözcüklerin, sayı sistemlerinin aynı kökten gelişmiş olması, ses denklikleri vb. kanıtlanabilir ortak dil bilimsel özellikler gösterirler. Tarihin tam olarak bilinmeyen dönemlerinde ortak bir ana/ata dilden gelişen yani genetik olarak akraba dillerin oluşturduğu belli baslı dil aileleri şunlardır:

- 1. Afroasya (Hami-Sami dilleri):** Kuzey Afrika'da ve Güneybatı Asya'nın birçok bölgesinde en baskın dil ailesidir. Afroasya dilleri; Sami dilleri, Çad dilleri, Berber dilleri, Kuşi dilleri, Omo dilleri ailelerinden oluşur. Sami dillerinin en önemli üyesi İslam öncesi dönemde yalnızca Arap Yarımadası'nda konuşulan Arapçadır. Ailenin önemli dillerinden biri de Yahudilerin dili İbranicedir.
- 2. Altay dilleri:** Adını Altay dağlarından alan Altay dilleri aralarındaki genetik akrabalık kesin olarak ortaya konulamayan Türk dilleri, Moğol dilleri ve Mançu-Tunguz dillerinden oluşur. Türkçe, Altay dillerinin yazı dili sayısı bakımından en kalabalık dilidir. Moğol dilleri esas olarak Mogolistan'da, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Mogolistan'a sınırdaş coğrafyalarında konuşulur.

3. Avustralya (Malay-Polinezya) dilleri: Malayca, Malezya'nın; Endonezce, Endonezya'nın resmî dilleridir.

4. Çin-Tibet dilleri: Çin-Tibet dilleri ailesi, Çin dilleri ve Tibet-Burma dallarından Tibet-Burma dalı da Tibetçe ve Burmacadan oluşmaktadır.

5. Hint-Avrupa dilleri: Bu ailenin doğal sınırları doğu-batı ekseninde Doğu TÜRKİŞ-tan yani Çin'in batı bölgesinden Avrupa'nın en doğusuna, kuzey-güney ekseninde ise İskandinavya ve Kuzey Buz Denizi'nden Güney Afrika'ya, Güney Asya'ya değin uzanır. Hint-Avrupa dillerinin Avrupa kolu baslıca su kollardan oluşur:

- **Avrupa dilleri:** Hint-Avrupa dillerinin batıdaki ana kolu Avrupa'da konuşulan dillerdir. Bu diller de kendi içlerinde de Germen, Latin, Slav vd. dil ailelerinden oluşur.

Germen dilleri: Bu grubun içinde Almanca, İngilizce, İsveççe, Norveççe, Danca ve İzlanda dili yer alır.

Latin dilleri: Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Romence, İspanya'da konuşulan Katalanca yasayan belli baslı Latin dilleridir.

Slav dilleri: Slav dilleri coğrafi bakımdan Doğu Slav dilleri, Batı Slav dilleri ve Güney Slav dilleri olmak üzere üç gruba ayrılır. Rusça, Beyazrusça ve Ukraynaca en önemli Doğu Slav dilleridir. Çekçe, Lehçe ve Slovakça, Batı Slav dilleridir. Güney Slav dilleri Bulgarca, Boşnakça, Hırvatça, Karadağca, Makedonca ve Sırpçadır.

Bağımsız diller: Hint-Avrupa dillerinin Avrupa'daki iki yalnız dili Arnavutça ve Yunancadır. Kaiaslarda konuşulan Ermenice de diğer bir yalnız Hint-Avrupa dilidir.

- **Hint-İran dilleri:** Hint dilleri ve İran dilleri olmak üzere ikiye ayrılır:

Hint dilleri: Hint dilleri devamlılık gösteren coğrafyalarda, Pakistan'ın büyük bir bölümü, Hindistan'ın merkezi ve kuzeyi, Nepal ve Banglades'te çok sayıda yazı dilinden oluşur. Urdu dili (Pakistan) ve Hintçe de konuşur sayısı bakımından en önemli dillerdir. Bu grupta yer alan Sanskrit, Hindistan uygarlığının klasik dili, Pali ise Budizm öğretisinin dilidir.

İrani diller: İrani dillerin konuşur sayısı ve kültür tarihî bakımından en önemlisi İran'ın resmî dili Farsçadır.

6. Ural dilleri: Ural dilleri Fin-Uğur dilleri ve Samoyed dilleri olmak üzere iki ana gruba ayrılır

Yapı Bakımından Dünya Dilleri

Dünya dilleri yapı bakımından biçim bilgisel veya söz dizimsel göstergeler kullanılarak sınıflandırılır. Biçim bilgisel olarak diller baslıca bitişken (eklemeli), bükünlü (çekimli), yalınlayan diller olmak üzere üçe ayrılır.

• **Bitişken diller:** Eklemeli dillerde üretim ve çekim, sözcük kök veya gövdelerinin sonuna yeni sözcükler yapan eklerin; çatı, zaman, kip, kişi ekleri gibi belirli dil bilgisel işlevleri bulunan üretim ve çekim eklerinin getirilmesi, yani eklenme yoluyla gerçekleştirilir. Türkçe son- dan eklemeli bir dil olduğundan eklenme, son eklenme şeklinde gerçekleşir.

• **Bükünlü diller:** Biçim bilgisel tipoloji bakımından Yunanca, Latince, İngilizce, Rusça, Ukraince; Arapça, İbranice vd. bükünlü dillerdir. Bükünlü dillerde sözcü-gün biçiminin değiş- mesi anlamın ve/veya dil bilgisel işlevin de değiştiğini gösterir. Bükünlü dillerin en karakteris- tiği Arapçadır. Arapça söz üretimi büyük çoğunluğu hatta çekimler üçlü, kısmen dördü ve besli ünsüz köklerden vezin adı verilen belirli kalıplara göre yapılır.

TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

On sekizinci yüzyılın başında Poltava savaşında (1709) Ruslara esir düşen ve 1711-1722 yılları arasında Sibiryâ'da kalan Alman kökenli İsveçli subay ve kâşif J. von Strahlenberg (1676-1747) Fin-Oğur, Türk ve Moğol dilleri arasındaki ortak özellikleri ve runik yazılı metinleri 1730 yılın- da İsveç'in Stockholm şehrinde yayımlanan eseriyle ilk kez dile getiren bilim insanlarından biriydi. Türkçe, Macarca, Fince vd. bir bölümü tarihî ve modern dil temaslarına dayalı, bir böl- ümü temaslardan bağımsız olarak erillik-dişillik bulunmaması, kişi zamirlerindeki benzerlik- ler, ünlü uyumları, sayı sıfatlarında nitelenen ismin çokluk eki alması, söz diziminde (özne) + (nesne) + esas fiil + (yardımcı fiil) vb. ortak özelliklere sahiptir.

Türk Yazı Dillerinin ve Lehçelerinin Sınıflandırılması

Avrasya coğrafyasına yayılan Türk dillerinin sınıflandırılması ile ilgili genetik, coğrafi, etnik, tipolojik birçok ölçüt ve sınıflandırma girişimi vardır. Johanson ve Csató (2006) coğrafi, gene- tik ve tipolojik ölçütleri esas alarak yaptığı sınıflandırmada Türk dillerini altı gruba ayırır:

1. **Güneybatı (GB), Oğuz Türkçesi:** Bu grup kendi içinde batı (b) ve doğu (d) olmak üzere ikiye ayrılır. GBb grubunda Gagauzca, Türkiye Türkçesi ve Azerice; GBd grubunda ise Türkmençe yer alır. Salırca (Salarca) tarihî olarak Oğuz grubundan gelişmiştir.
2. **Kuzeybatı (KB), Kıpçak Türkçesi:** Kıpçak grubu batı (b), kuzey (k) ve güney (g) alt grup- larından oluşur. KBb grubunda Kumukça, Karaçay Balkarca, Kırım Tatarcası ve Karay- ca; KBk veya Volga (İdil) grubunda Kazan Tatarcası ve Başkurtça; KBg veya Aral-Hazar grubunda Kazakça, Karakalpakça, Kıpçak-Özbek ve Nogayca bulunur. Altay Türkçesi ile güçlü genetik bağlarına karşın, Kazakçaya çok yakın olan modern Kırgızca da bu grup- ta değerlendirilebilir.
3. **Güneydoğu (GD), Uygur Türkçesi:** Bu grup da kendi içinde batı (b) ve doğu (d) olmak üzere ikiye ayrılır. GDb grubunda Özbekçe ve Özbekçenin deşışkeleri, GBd grubunda

Modern Uygurca, Sarı Uygurca ve Salırcı/Salarca yer alır. Ancak bu iki dil, grubun özelliklerinden sapma gösterir.

4. Kuzeydoğu (KD), Sibiry Türkçesi: KD grubu kendi içinde kuzey (k) ve güney (g) alt gruplarından oluşur. KDk grubunda Sahaca (Yakutça) ve Dolganca; ayrışık (heterojen) bir grup olan KDg grubu da 4 alt gruba ayrılır. Sayan Türkçesi: Tuvaca ve Tofaca, Yenisey Türkçesi: Hakasça, Sorca ve ilgili değişkeler; Çulım Türkçesi, Küerik vd. değişkeler; Altayca ve değişkeleri.

5. Çuvaşça, Ogur/Bulgar grubu: İlk Türkçe döneminde Türk dillerinden ayrılan Çuvaşça bu grubun tek yazı dilidir.

Türkiye Türkçesi

Türk yazı dilleri ailesinin konuşur sayısı bakımından en büyük dili Türkiye Türkçesidir. Türkiye Türkçesi Türkiye'nin yanı sıra, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde resmî dildir. Kosova'da Türklerin yoğun olduğu bazı yerel yönetimlerde belediye sınırları içinde Arnavutça ve diğer dillerle birlikte resmî dildir.

DİL VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kültür Nedir?

İnternet ortamında "kültür" sözcüğü ile ilgili bir arama yapıldığında müzik kültürü, şehir kültürü, Türk kültürü, Macar kültürü, İngiliz kültürü, Karadeniz kültürü, halk kültürü, mutfak kültürü, çay kültürü, demokrasi kültürü, okuma kültürü, tüketim kültürü vb. birçok kullanımla karşılaşılır. Toplumlar çeşitlendikçe ve aynı toplum içinde kurumların işlevleri farklılaştıkça ve çoğaldıkça, çeşitli kültür düzeylerinin, yani çeşitli sınıf veya grup kültürlerinin ortaya çıktığı görülür.

Kültürü Oluşturan Öğeler

Kültürü oluşturan öğeler, genel anlamda maddi ve manevi veya somut ve somut olmayan biçiminde sınıflandırılabilir. Maddi kültür unsurları mimarî, el sanatları, geleneksel kıyafetler, araç-gereçler gibi elle tutulur, gözle görülür, somut olan unsurlardır. Manevi kültür unsurları ise inançlar, dünya görüşleri, ahlak anlayışı, davranış kalıpları, iliksi örüntüleri vb. toplumsal hayatı çevreleyen öğretisi ve değerlerdir.

Kültür Değişmeleri

Kültürel değişmeler çok çeşitli nedenlerle gerçekleşebilir. Başka kültürlerle karşılaşma ve etkileşim, kültürel değişmeleri motive edebileceği gibi ekonomik, sosyo-politik ve teknolojik değişmeler de kültürleri çeşitli açılardan etkilemektedir. Her kültür, insanların topluma ve doğaya uyma stratejisidir.

Dil ve Kültür

Dil ve kültür arasındaki iliŐki, bu iki unsurun i dinamiklerle birbirine bağlı olmasından kaynaklanan çok yönlü bir ilixidir. Dil ve kültür arasında, birbirini yaratma, birbirinin varlığına ve devingenliğine kaynak ve ortam oluŐturma yönünde organik bir iliŐki bulunur. Bir toplumun kültürü, bireylerin o topluma kendini kabul ettirebilmek için bilmesi ve inanması gereken her türlü bilgi, değer ve uygulamadır. Bir bakıma kültür, bir kiŐinin günlük yaşamın ödevlerini yerine getirebilmek için sahip olması gereken “neyin-nasıl” olacağına dair bilgidir.

Dil ve Toplum

Dilin toplumsal bir iletişim sistemi olması, toplumla ilgili birçok unsurun dilde de karŐılık bulmasına sebep olur. Toplumsal statü, yas, eğitim, toplumsal roller, cinsiyet vb. toplumsal unsurlar, bireylerin dil davranıŐlarını da etkilemektedir. Toplum, dil kullanımını iki yönde kontrol eder. Birincisi bir dizi **norm** retir. Bu normları az ya da çok öğrenir ve takip ederiz. İkincisi normlara uymak için motivasyon sağlar.

Bu zetin tamamını,çıkmıŐ Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/turk-dili-i-tur201u?search=T%C3%9CR201U>